

**PEYZAJNING DEKORATIV YECHIMI USTIDA ISHLASH JARAYONIDA
BOSHLANG'ICH MAKTAB O'QUVCHILARINING IJODIY QOBILIYATLARINI
RIVOJLANTIRISHNING ILMIY VA NAZARIY ASOSLARI**

O.Somurodov

Buxoro davlat universiteti

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada maktab o'quvchilarining badiiy ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishda tasviriy san'atning amaliy ahamiyati, peyzajning dekorativ yechimi, mashhur pedagog rassomlarning bu xususidagi tadqiqotlari hamda ilmiy fikrlari keltirilgan.

Kalit so'zlar: ijod, qobiliyat, ijodiy faoliyat, metodika, tasvir, peyzaj, rassomlik maktablari, akademik mashg'ulot, pedagog-rassom.

АННОТАЦИЯ

В статье представлены практическое значение изобразительного искусства в развитии художественно-творческих способностей школьников, исследования и научные взгляды на этот счет известных художников-педагогов.

Ключевые слова: творчество, способность, творческая деятельность, методика, образ, пейзаж, школа живописи, академическая подготовка, педагог-художник.

ABSTRACT

The article presents the practical significance of fine arts in the development of artistic and creative abilities of schoolchildren, research and scientific views on this subject of famous artists-teachers.

Key words: creativity, ability, creative activity, methodology, image, school of painting, academic training, teacher-artist.

Bo'lajak rassom – pedagogni o'qitish va kasbiy tayyorlash tizimi aniq va ilmiy asosda bo'lishi kerak. Bu yo'nalishda dastlabki ta'lim va tarbiya umumta'lim maktablari doirasida amalga oshiriladi. Maktab - deganda, eng avval ta'lim va tarbiyaning aniq tizimini, bu tizimga hamda dars o'tish metodlariga o'quvchilarning ixtiyoriy ravishda buysunishini, ilmiy asoslangan bilimlarni o'zlashtirishda ilmiylik, metodik izchillik, aniqlik va badiiy ijodning amaliyotda sinalgan tajribalarini o'rganishni nazarda tutamiz.

Qadimda ijod qilib, o'zlaridan buyuk tasviriy san'at asarlarini meros qilib qoldirgan mashhur ijodkorlarning tasviriy san'at sohasida erishgan tajribalari bugungi kunda uzluksiz ta'lim tizimida, xususan turli badiiy maktablarda yoshlarni tasviriy san'atdan saboq berishda asos hisoblanadi. Shuning uchun tasviriy san'atni o'rganishni xohlovchi va tasviriy san'at olamiga endigina kirib kelayotgan bo'lajak rassom eng avval qadimda ijod qilgan rassomlarning klassik asarlarini o'rganib taxlil qilishi va olgan bilimlari hamda ko'nikmalari asosida o'z shaxsiy ijodiy yo'lini tanlab chiqishi va ijodiy qobiliyatini rivojlantirishi kerak.

Tasviriy san'at sohasida bo'lajak o'qituvchilarni kasbiy tayyorlash, shaxsning ijodiy qobiliyatlarini shakllantirish masalalariga, hamda ijodiy jihatdan yoshlarni kasbiy tayyorlash masalalarida qadimgi Yevropa Badiiy Akademiyalarining mashhur rassomlari, nazariyotchilaridan Leonardo da Vinchi, Mikeladjelo Buanorotti, Piter Paul Rubens, Rafael Santi, Albrext Dyurer va boshqalarning ilmiy va ijodiy asarlarini keltirish mumkin. Rossiya tasviriy san'at

namoyandalaridan 19-20 asrda ijod qilgan I.Ye.Repin, N.Savrasov, Pavel Chistyakovlarning ijodiy hamda ilmiy ishlarni keltirish mumkin.

O'zbekistonlik olimlardan B.B.Baymetov, S.S.Abdullayev, B.B.Azimov, N.X.Tolipov, Q.Q.Qosimov, R.X.Xasanov va boshqalar olib borganlarlar. Har qanday o'quv predmetining rivojlanishi tarixiy rivojlanish jarayonlari bilan bevosita bog'liq. XVII asrda akademik rasm chizishning nazariy qoidalari Uyg'onish davri rassomlarining talqinlaridayoq ifoda etila boshlangan. XVIII asrda yuzaga kelgan suratga akademik o'qitish nazariyasi ma'lum o'zgartirishlar kiritilib, endi badiiy amaliyot yangi sharoitlarida amalga oshirildi. XIX asrda akademik rasm nazariyasi va amaliyotida o'quv masalalarini kompleks hal etish bo'yicha faol izlanishlar boshlangan. Badiiy akademik maktab yo'nalishida o'quvchilarni faqatgina bilim va ko'nikmalar bilangina qurollantirish emas, balki ijodiy faoliyatda ham ishtirok ettirish ko'zda tutiladi.

Boshlang'ich sinflarda tasviriy san'atni o'qitishning o'ziga xos xususiyatlari, avvalo bu sinflardagi ta'lim mazmuni kichik maktab yoshidagi bolalarning yoshlik xususiyatlari va psixologiyasi, qiziqishi, ulardagi mavjud bilim va qobiliyat hamda layoqatlariga qarab belgilanadi. Ma'lumki, bolalarda tasviriy faoliyatga, xususan rasm chizishga ishtiyok nihoyatda erta boshlanadi.

Uni 2-3 yoshlardan boshlanishi tarixdan ma'lum. Shunisi xarakterliki, bolalar o'qish va yozishdan ko'ra rasm chizishni juda yoqtiradilar. Biroq ular chizadigan rasmlarning davomiyligi juda qisqa bo'ladi, 1-2 minut, ko'pi bilan 4-5 minutda har qanday rasmni tugallab qo'yadilar. Bolalar tomonidan chizilgan rasmlar savodli bo'lmasa-da, biroq mazmunan biron-bir ko'rinishni, voqeani yoki buyumni o'z iqtidorlariga yarasha, ularning xarakterli belgilarini tasvirlay oladilar.

Bo'yoqlar bilan ishlash ularga ma'lum qiyinchiliklar tug'dirishi sababli ulardan foydalanishni aytarlik xush ko'rmaydilar. Lekin turli yorqin ranglar bilan bo'yalgan buyumlar bolalarda katta qiziqish uyg'otadi. Rasmlari yaxshi chiqmagan holda o'z ishlaridan ixloslari tez qaytadi. Bunday sharoitda o'qituvchining bolalarga tez yordam ko'rsatishi va kayfiyatini ko'tarishga harakat qilishi foydadan holi bo'lmaydi. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining tasviriy faoliyatlarining xarakterli jihatlaridan yana biri ularning chizadigan rasmlarini soddalashtirishga bo'lgan xarakteridir. Ular ayrim narsalarning oldi ko'rinishini (uy, odam, kitob, soat, portfel) ayrimlarini yon tomonidan (mashina, qayvonlar, qushlar, baliqlar, bayroqcha v.h.), yana boshqalarini ustki tomonidan (kapalak, barg, ninachi, qo'ng'iz v.h.) tasvirlaydilar. Bunga asosiy sabab bu yoshdagi bolalar hali narsalarni yorug'soya, perspektiv qisqarishi va ularning qoidalarini uncha tushunib yetmaganliklaridir. Bolalar ijodiga xos yana bir jihat bor, u ham bo'lsa tasvirlarni (buyumlarni) birbirlarini to'sib turgan (yoki qisman) holda tasvirlanmasligidir. Chunki bolalar narsalarni doimo butun holda idrok etadilar. Yuqorida qayd qilingan tasviriy faoliyatlarining bu hususiyatlari bolalar tafakkurining konkret, obrazli va emotsional tarzda bo'lishligi bilan bog'lanadi. Endi boshlang'ich sinflarda tasviriy san'at darslarini o'tkazish metodikasining o'ziga xos xususiyatlari haqida to'xtaladigan bo'lsak avvalo uning quyidagi to'rt turi qayd qilinishi lozim:

1. Borliqni idrok etish.
2. Badiiy qurish-yasash.
3. Naturaga qarab tasvirlash (naturaga qarab rasm ishlash, naturaga qarab haykal ishlash).
4. Kompozitsion faoliyat.

Boshlovchi rassom tasvirni ko'rishdan oldin har bir bosqichda avvaliga qog'ozga tushirmoqchi bo'lgan tasvirining hayoliy tasvirini yaratib oladi: predmet shakli, o'ziga xoslik xususiyatlari haqida tasavvuri hali aniq bo'lmaganida, u umumiy sxemali shakl bilan cheklanadi, shundan keyin, pedagog tushuntirgan narsa haqida kuzatish olib borish va qayta tushunib olgan sari u ko'rinayotgan naturani haqiqiy va emotsional – mazmunli ifoda etilishiga yaqinlashib boradi.

Bugungi kunda ba'zi pedagoglar tasvirladda naurani ko'rish va taxlil qilishga e'tibor qaratmaydilar. Bunday usulni qo'llamaydilar, uning badiiy ijodga ta'sir etishida "sxematizm" va qonun qoidalar badiiy rivojlanishga to'sqinlik qilishini sabab qilib ko'rsatadilar. Akademik tasvirlashga qarshi chiqib, murakkab shaklni soddalashtirish, sxemalarga, qoidalariga qarshi chiqadilar, tasvirlashda metodik bosqichlarda tasvirlash bu trassomni ijodiy rivojlanishga to'sqinlik qiladi deb hisoblaydilar.

O'zining ko'p asrlik davrida badiiy rassomchilik maktablari yosh rassomlar ijodiy qobiliyatini rivojlantirish sohasida ulkan pedagogik tajriba to'plagan. Bu o'tmishdagi rassom-pedagoglarning tajribalari diqqat bilan o'rganish va umumlashtirishni talab etadi, ularning asosida biz tasvir chizish akademik mashg'ulotlarida ijodiy qobiliyatini rivojlantirish yangi ilmiy asoslangan usullarini ishlab chiqishga kirishishimiz mumkin bo'ladi. Qadimgi rassomlarning yutuqlari, tajribalarini e'tiborga olmaslik, badiiy maktabning yo'q bo'lishiga, san'atning "nodon"lashishiga olib keladi. nazariyot va amaliyotning tabiiy ravishda birligi yosh rassomning faol rivojlanishiga, uning ijodiy qobiliyati o'sib borishiga yordam beradi.

Rassomning ilmiy bilimlari qanchalik ko'p bo'lsa, uning haqqoniy tasvirlangan asarga baho berishi shunchalik mukammal, texnik mahoratining darajasi shunchalik boy, uning ijodiy faoliyati mahsuloti shunchalik ifodali va yorqin bo'ladi. Rassomchilik maktabida ilmiylik tamoyili ijodiy qobiliyatlar rivojlanishi faol omili sifatida eng avval ilmiy bilimlar tizimini o'zlashtirib olishdan iborat bo'ladi, bu esa boshlovchi rassomga tabiatdagi hodisalarni real haqiqiy shaklini ko'rish qonuniyatini to'g'ri tushunishga yordam beradi, shu bilan realistik san'at usullarini ham egallashga yordam beradi. Buni Qadimgi Yunon Uyg'onish davri va Yevropa Akademiyalarida XVII-XIX asrlarda ham rassom-pedagoglarning yaxshi tushunishgan. Tarixchilarning guvohlik berishlaricha, Sinion rassomlik maktabi eshigiga shunday deb yozib qo'yilgan ekan: «Bu yerga tasvirlash qoidalarini bilmaydigan insonlar qo'yilmaydilar». Ingliz badiiy akademiyasining buyuk rassomi va pedagogi Djoshua Reynolds shunday degan: «Bizning san'atimiz - faqatgina bu xudo bergan iste'dod emas, lekin u mexanik hunar ham emas, uning asosi aniq fanlarga tayanadi». Biz ilgari aytib o'tganimizdek, maktab sharoitida rassom faoliyati aniq masalani yechishda o'tadi, ular unda estetik talablar uyg'otadi, shu bilan birga tabiiy kuch bilan qoniqish izlovchi talab uyg'otadi. Qo'yilgan masalaning yechimi, agar ilgari ham bir necha bor hal etilgan, o'quvchiga yaxshi ma'lum bilimlar doirasidan chiqmasa, oson va oddiygina kelib chiqadi.

Xulosa qilib aytganda tabiat manzarasi tasviri orqali yozuvchi o'zining yurtiga, Vataniga, ona tabiatga bo'lgan munosabatini ifodalaydi. Tabiat tasviri syujetning tarkibiy qismlaridan biri bo'lib, asarning g'oyaviy-estetik quvvatini oshirish, syujet rivojini tezlatish yoki sekinlatish, qahramonning ichki dunyosini ochish kabi vazifalarni bajaradi. Bu bilan peyzaj badiiy asarda ishtirok etuvchi personajlarni yanada to'laqonli ifodalashga yordam beradi.

ADABIYOTLAR

1. Bulatov S.S., Jabborov R.R. Tasviriy san'at asarlarining falsafiy va psixologik taxlili (Monografiya). – T.: Fan va texnologiya, 2010.
2. Batirov J. S., Avezov S. N. THE CURRENT IMPORTANCE OF THE PHILOSOPHICAL AND PEDAGOGICAL VIEWS OF MEDIEVAL THINKERS ON ART OF THE PHILOSOPHICAL AND PEDAGOGICAL VIEWS OF MEDIEVAL THINKERS ON ART //Scientific reports of Bukhara State University. – 2020. – T. 4. – №. 4. – C. 293-296.
3. Botirov, J. S., Bakaev, S. S., Avliyakov, M. M., Shirinov, A. L., & Abdullaev, S. S. (2021). The same goes for art classes in private schools specific properties. *Journal of Contemporary Issues in Business and Government Vol, 27(2)*.
4. Абдуллаев С. С., Рафиева Н. А. Искусства древней Руси и средней Азии в духовном диалоге (исторический экскурс) //Вестник науки и образования. – 2020. – №. 21-2 (99). – С. 101-104.
5. Jurayevich J. K., Sayfullayevich A. S. THE UNIQUE OF BUKHARA JEWS IN THE DYE INDUSTRY AND WEAVING CRAFT //Euro-Asia Conferences. – 2021. – T. 1. – №. 1. – С. 48-53.
6. Sayfullayevich A. S. Development and Dynamics of Bukhara Ornamental Art at the Modern Stage of Uzbekistan's Independence //Pioneer: Journal of Advanced Research and Scientific Progress. – 2023. – T. 2. – №. 2. – С. 31-35.
7. Тошев И. И., Абдуллаев С. С. Торговые купола Бухары //Интернаука. – 2018. – №. 14-1. – С. 31-33.
8. Маматов Д. К., Мамурова Д. И. РОЛЬ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ СТУДЕНТОВ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ
9. Ядгаров Н. Д., Хакимова Г. А. Самобытное творчество народных мастеров Узбекистана //Молодой ученый. – 2018. – №. 15. – С. 272-275.
10. Shavkatovich A. A., Sharifovna X. N. DEVELOPMENT OF DESIGN SKILLS OF HIGH SCHOOL STUDENTS //International Engineering Journal For Research & Development. – 2020. – T. 5. – №. 7. – С. 5-5.
11. Абдуллаев, С. С. (2022). ЭСТЕТИКА ЦВЕТА В ВОСПИТАНИИ ПЛАСТИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ АРХИТЕКТОРА. *PEDAGOGS jurnali, 1(1)*, 384-386.
12. Shomurodov O. N. History of Teaching Fine Arts in Uzbekistan //Middle European Scientific Bulletin. – 2021. – T. 9.
13. Shomurodov O. N. Perception and depiction of basic color relationships in painting performance //World Bulletin of Social Sciences. – 2021. – T. 4. – №. 11. – С. 62-65.
14. Shomurodov, Oybek Norqulovich. "SAN'AT ASARLARINI TUSHUNISH VA TAHLIL QILISHGA O 'RGATISHDA MAKTAB TASVIRIY SAN'ATI." *UMUMINSONIY VA MILLIY QADRIYATLAR: TIL, TA'LIM VA MADANIYAT 1 (2022)*: 61-64.
15. Norqulovich, Shomurodov Oybek. "DEVELOPMENT OF CREATIVE ACTIVITY OF PRESCHOOL CHILDREN THROUGH VISUAL ACTIVITY."
16. Muzafarovna A. N., Jurayevich J. Q. The role of islam in folk decorative art of Bukhara //Asian Journal of Multidimensional Research (AJMR). – 2020. – T. 9. – №. 5. – С. 347-350.

17. Mukhiba, Sulaymonova. "THE ROLE AND IMPORTANCE OF FINE ARTS IN IMPARTING KNOWLEDGE AND SKILLS TO STUDENTS." *International Engineering Journal For Research & Development* 5.7 (2020): 3-3.
18. Latipovich, Shirinov Alisher. "TEACHING OF FOLK APPLIED ART ON THE BASIS OF TRADITIONS" TEACHER-STUDENT". *Euro-Asia Conferences*. Vol. 1. No. 1. 2021.
19. Sulaymonova, M. (2022). Improving the Methodology of Teaching Fine Arts with the Help of Collaboration Technology. *Pioneer: Journal of Advanced Research and Scientific Progress*, 1(4), 117-123.
20. Boltaevna, S. M. (2021, January). Improving the quality of spiritual and educational work. In *Euro-Asia Conferences* (Vol. 1, No. 1, pp. 27-28).
21. Avliyakulova N. M. Tasviriy San'at O 'Qitish Metodikasi» Fanidan Topshiriqlarni Nazorat Qilish Va Baholash //BARQARORLIK VA YETAKCHI TADQIQOTLAR ONLAYN ILMIY JURNALI. – 2021. – T. 1. – №. 5. – С. 270-276.
22. Avliyakulova N. БЎЛАЖАК ЎҚИТУВЧИЛАРНИ ТАСВИРИЙ-ИЖОДИЙ ФАОЛИЯТГА ТАЙЁРЛАШНИНГ ПЕДАГОГИК ШАРТ-ШАРОИТЛАРИ //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.uz). – 2021. – Т. 8. – №. 8.
23. Zubrilin K. M., Muzafarovna A. N. Improvement of the Methodology for the Development of Professional Competence of Future Teachers of Fine Arts //Pioneer: Journal of Advanced Research and Scientific Progress. – 2023. – Т. 2. – №. 2. – С. 82-85.
24. Muxitdinovna, A. Z. (2022). Mantessori Preschool Organizations. *American Journal of Social and Humanitarian Research*, 3(1), 373-377.
25. To'raqulovich J. U., Muxitdinovna A. Z. Features of Speech Development in Children of Middle Preschool Age.
26. Boymurodova G., Tosheva N. Boshlang 'ich ta'limda bilish faoliyatini rivojlantiruvchi o'quv vaziyatlarini tashkillashtirishda hamkorlikda o'qitishning o'ziga xos xususiyatlari //Образование и инновационные исследования международный научно-методический журнал. – 2020. – №. 1.
27. Latipovich, Shirinov Alisher. "TEACHING OF FOLK APPLIED ART ON THE BASIS Мусинова А., Маматов Д. Самостоятельная работа студентов и её значение в формировании специалиста //Вестник интегративной психологии. – 2018. – Т. 16. – №. 16. – С. 169-172.
28. Kadirova N. A. Ibadullaeva Sh. I. Characteristics of Uzbek embroidery //European journal of research and reflection in educational sciences. – 2020. – Т. 7. – №. 12. – С. 591.
29. Хакимова Г. А. Методические рекомендации по обучению искусству батика на занятиях творческих кружков //Актуальные задачи педагогики. – 2020. – С. 34-37.
30. Yadgarov, Nodir, and D. Mamatov. "Brief description of some architectural monuments of bukhara." *International Scientific and Practical Conference "Innovative ideas of*. 2019.
31. Mamatov D. K. The importance of teaching architecture drawing in secondary schools //E-Conference Globe. – 2021. – С. 102-104.

32. Ruzimurodova, Z., and D. K. Mamatov. "Peculiarities of the use of computer technologies in teaching engineering graphics." *World Bulletin of Social Sciences* 4.11 (2021): 136-140.
33. Mamatov D. PROJECTS OF MAKING CLAY AND PLASTIC TOYS IN PRE-SCHOOL EDUCATION //Theoretical & Applied Science. – 2019. – №. 9. – C. 281-285.

